

ORIENTAL RENAISSANCE:
INNOVATIVE, EDUCATIONAL, NATURAL AND SOCIAL SCIENCES

ex Oriente lux

ORIENTAL RENAISSANCE:

*Innovative, educational,
natural and social sciences*

www.oriens.uz

Exact sciences

Natural sciences

Engineering sciences

Pedagogical sciences

Social and Human Sciences

Philological sciences

Philosophy sciences

Economic Sciences

**№1
2021**

**ORIENTAL RENAISSANCE: INNOVATIVE, EDUCATIONAL,
NATURAL AND SOCIAL SCIENCES
SCIENTIFIC JOURNAL**

**ISSN 2181-1784
VOLUME 1, ISSUE 1
February 2021**

PRAGMATIK-FUNKSIONAL KONSEPSIYA. PRAGMATIK LINGVISTIKANING TA'LIM YO'NALISHIGA TA'SIRI

Toshkent Davlat Yuridik Universiteti

Katta o'qituvchi Baxriddinova Muyassarxon Raximovna

m.baxriddinova@tsul.uz

Annotatsiya: Mazkur maqolada audiolingval va audiovizual metodlarning rivojlanishida pragmatik yo'nalish haqidagi mulohazalar, ya'ni chet tillarni «kundalik turmush sharoitida» qo'llash, «talabalarni yozma nutqqa emas, balki og'zaki nutqqa o'rgatishni yuqori o'ringa qo'yish» haqidagi fikrlar yoritib berilgan.

Kalit sozlar: audio-lingvistika, ko'rib eshitish, pragmatika, dialog, pragma lingvistika, tahlil.

Annotation: The article highlights the issues on pragmatics in developing audio-visual and audio-lingual methods, as well as teaching not only writing but also focusing on improving student's speaking skill

Key words: audio-lingual, audio-visual, pragmatic, dialogue, Pragma-Linguistics, analysis.

KIRISH

Aytib o'tilganidek, audiolingval va audiovizual metodlarning rivojlanishida pragmatik yo'nalish haqidagi mulohazalar, ya'ni chet tillarni «kundalik turmush sharoitida» qo'llash, «o'quvchilarni yozma nutqqa emas, balki og'zaki nutqqa o'rgatishni yuqori o'ringa qo'yish» haqidagi fikrlar muomalani o'rgatish metodi (KD)ning vujudga kelishiga muhim turtki bo'ldi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Tadqiqot jarayonida ilmiy bilishning obyektivlik usulidan foydalanildi. Pragmatik-funksional konsepsiya. Pragmatik-lingvistikaning ta'lim yo'nalishiga ta'siri obyektiv ochib berildi. Pragmatizmning shakllanish davri tarix nuqatayi-nazaridan tahlil etildi. Zoyirova D. A. ning "Forming Discursive Competence of Law Students." nomli ilmiy maqolasi mantiqiy izchillik jihatdan tadqiq qilindi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

ALM o'z ta'lim nazariyasida hal qila olmagan qiyinchilik tildan amalda foydalanishni o'rgatishga oid maqsad bilan til hodisalari shaklining tahlili va tasviridan kelib chiqadigan tilshunoslik nazariyasi (strukturalizm) o'rtasidagi ziddiyatdir. Bu holat ko'pincha ALM va AVM metodlarga oid darsliklarda til jihatdan notabiiy va «yo'nilmagan» dialoglarning paydo bo'lishiga olib keldi. Bunday darsliklarda formal grammatik hodisalarni «tabiiy suhbat vaziyati»ga majburan

«tiqishtirishga» harakat qilindi va mashqlarda tilhodisalarining amalda uchramaydigan aniqligiga rioya qilish talab etildi. Bunday ziddiyat 60-yillarda tilshunoslik sohasida «Nutq faoliyati nazariyasi» -«Sprechakttheorie» deb nomlanuvchi nazariyaning vujudga kelishiga sabab bo'ldi. Pragmalingvistika tilni shakllar tizimi emas, balki inson faoliyati sohasi deb hisoblaydi. U kishilar bir-birlari bilan muomala qilganlarida tildan qay yo'sinda foydalanadilar degan savolga javob izlaydi (Austin 1962). Bu o'rinda birinchi navbatda nutq faoliyati (lotincha agere-faoliyat ko'rsatish) va uning tarkibiy qismlari tahlil qilinadi (Searle 1969). Nutq faoliyati masalalari asosan quyidagilar:

- So'zlovchining niyatini qanday tizim asosida tavsiflash va tasniflash mumkin? (Nutqiy niyat). - Niyat qaysi yo'l bilan tiiga «ko'chiriladi»? Ma'lum niyatni til orqali ifodalashning qan'day imkoniyatlari mavjud?
- Ma'lum suhbat sharoitiga mos keiadigan nutq namunalarini tanlashga nimalar ta'sir qiladi? - Suhbat ishtirokchilari uchun qanday turtkilar bo'lishi mumkin?

Pragmalingvistika yordamida tildan aloqa vositasi sifatida foydalanishni o'rgatish rejasini yaratish imkoni tug'ildi. Bu rejaning maqsadi darsda o'rganilganlarni kundalik muomala vaziyatidaimkoni boricha tez va unumli foydalanishga o'rgatishdan iboratdir. Ayniqsa pragmalingvistikatomonidan nutqiy niyat tizimi chet til ta'limida katta 'tiborga sazovor bo'ldi, shu bilan birga ta'lim maqsadi va o'quv raterialini tashkil qilishga jiddiy ta'sir o'tkazdi. «Nutqiy niyatlar» ro'yxati ilovada berilgan. Misol: So'zlovchining «unga nimadir yoqish yoki yoqmasligini ifodalashga oid nutqiy niyati» shu boradagi mavzularning «baholash va munosabat bildirish», «baholash va izohlash» qismiga kiradi. Agar kimdir «men rasmni xunuk deb hisoblayman» desa, u yoqmaganlikni» ifodalaydi. Agar u yuqoridagi jumlaning aytish bilan birga, jnga izoh bersa, u xolda nutq faoliyatini «baholash va izohlash» qismi talabini qondirgan bo'ladi. Yoqmaslikka oid nutqiy niyatni nemis tilida turli til vositalari orqali ifodalash mumkin: Das (Bild) finde ich scheußlich! -Men buni (rasmni) xunuk deb hisoblayman! Furchtbar! -Daxshatli! (va rasmga ishora qilish)

Das (Bild) gefällt mir überhaupt nicht? -6u (rasm) menga butuniay yoqmayapti!

Das (Bild) ist eine Zumutung! -Bu rasm umuman talabga javob bermaydi!
Gefällt dir das (Bild) etwa'i-Senga shu (rasm) yoqadimi?
-Va hokazo. Yuqorida keltirilgan vositalardan qay biri qaysi suhbat vaziyatida qo'llanishi mumkinligi, uning shu vaziyatda ko'p uchrashiga, kimga aytilishiga (yaxshi taniydigan kishigami yoki begonagami), bevosita rasm oldidami (uni ko'rsatish mumkinmi) yoki boshqa yerdagi rasm haqida gapirilayaptimi, shularga

bog'liq. Chet tilni o'rganish uchun fikrni ifodaiash vositasining qisqagina shaklini (daxshatli) qo'llash, yoki boshqa holatda batafsil to'la shakldan (Senga shu rasm yoqadimi?) foydalanishni bilib olis ham muhim hisoblanadi. Bundan fikrni ifoda qilishda ma'lum nutqiy niyatga oid vositalarning bir-biriga bog'liq taqsimotini shakllantirish va rivojlantirish mumkin. Yoqmaganlikni ifodalash Birinchi bosqich: Furchtbar!- Dahshatli! Sifat orqaii; Nicht schön!-Chiroyli emas! (nemis tilida) inkor so'z va sifat orqaii. Ikkinchi bosqich: Ich finde das Bild nicht schön! Men rasmni chiroyli emas deb hisoblayman. Akkusativ kelishigidagi fo'ldiruvchisi bo'lgan darak gap orqali. Uchinchi bosq ich:

Das Bild gefällt mir überhaupt nicht!-Bu (rasm) menga butunlay yoqmayapti! Dativ kelishigidagi to'ldiruvchi va kuchaytiruvchi inkor so'zli darak gap orqali. To'rtinchi bosqich: Gefällt dir das Bild etwa?! -Senga shu (rasm) yoqadimi? Dativ kelishigidagi to'ldiruvchisi bo'lgan ritorik so'roq gap orqali. "Deutsch aktiv" darsligidan misol. O'ylab ko'ring:

1. Shu sahifa audiovisual darslikdan olingan bo'lishi ham mumkinmi?
2. Undan audiovisual metodning qaysi xususiyatlarini topasiz?

Har bir suhbat vaziyati nutqiy niyatni ifodalovchi nutqiy vositalar majmuidan iborat bo'iganligi sababli, pragmatlingvistika orqali chet til ta'limi jarayonida til hodisalarini ma'lum vaziyatga moslashtirishni rejalash mumkindek tuyuladi. Pragmatik-funksional konsepsiya Yevropada chet tilni katta yoshdagi kishilarga o'rgatish sohasida tatbiq qilingani yuqorida aytib o'tildi. Yevropadagi katta yoshdagi kishilar chet tilni maktabdan tashqarida o'rganganliklari uchun, ularning konkret kasbiy va shaxsiy imkoniyatlari birlashtiriladi. Masalan, ular suhbatdosh bilan tadbirkorlik haqida muloqotga kirishni yoki sayyoh sifatida ta'til davrida xorijiy mamlakatda yo'l topib yurishni o'rganadilar. Funksional konsepsiya asosida nisbatan juda tez vaqt ichida chet tilda kundalik mavzularda muloqot qila oladigan darajaga erishish mumkin.

Pragmatik-funksional konsepsiya xususiyatlari A. Grammatik material taqsimotidagi o'zgarishlar bo'limida nutqiy niyatni turli vositalar yordamida har xil usullar bilan amalga oshirish imkoniyatlari mavjud ekanligi ko'rib chiqildi. Xuddi shunday holatga yana misol keltiramiz. «Istak bildirish»ga oid nutqiy niyatni oddiy yoki murakkab vositalar orqali ifodalash mumkin, masalan, kiyim sotib olish paytida:

-Ich moechte bitte (einen Anzug). - Men kostyum sotib olmoqchiman.
-Zeigen Sie mir bitte (Anzuege). - Menga kostyum ko'rsatsangiz.
-Wo finde ich (Anzuege)? - Men kostyumni qayerdan olsam bo'ladi?
-Haben Sie (Anzuege)? - Kostyum bormi? -Koennten Sie mir bitte (Anzuege) zeigen?

- Menga kostyum ko'rsota olasizmi? Einen Anzug bitte! - Marhamat qilib kostyum bering! -Kann ich (den Anzug) mal probieren? - Men kostyumni kiyib ko'rsam bo'ladimi?- ich heatfe gern (einen Anzug). - Men kostyum sotib olmoqchi edim. - (Bringen Sie mir) den dort! (Wenn man auf den Anzug zeigen kann). -Anavini ko'rsating! (agar kostyumni ishora bilan ko'rsatish mumkin bo'lsa) - Wuerden Sie mir bitte (Anzuege) zeigen? - Menga kostyum ko'rsata olasizmi? - Wearen Sie bitte so freundlich und wuerden mir (Anzuege) zeigen? - Salomat bo'lgur, marhamat qilib, menga kostyumni ko'rsatsangiz yaxshi bo'lardi! (Oxirgi murojaat shakli bilan sotuvchiga ortiqcha mulozamat yoki sabrsizlik yoki piching ifoda qilinadi).Ko'rinib turibdiki, yuqoridagi ifoda vositalarining soni juda ko'p va murakkabligi jihatdan birbiridan farq qiladi. ,

Ulardan soddasi va ko'p qo'llaniladigani, masalan, Ich moehte bitte (einen Anzug) va til jihatdan kompleks struktura Ich heatte gern (einen Anzug), eng ko'p qo'llaniladigan (va qo'llanilishi cheklangan) shakl bu: Wuerden Sie bitte so freundlich sein und .... Pragmatik funksional konsepsiyaga ko'ra grammatik material taqsimotida bir kurs davomida «istakni izhor qilish»ga oid nutqiy niyatga ikki yoki uch marfa qaytiladi va avval Ich moehte ..., so'ngra Ich heatte gern ... (yuqori kurslarda Wuerden Sie bitte so freundlich sein und ...) shakllari taqdim qilinadi, keyinchalik boshqa ifoda vositalari bilan ham tanishtiriladi. Shu yo'l bilan iloji boricha ko'proq ifoda vositalari «o'yinga tushiriladi». Natijada o'quv materialining tizimli taqsimoti vujudga keladi. Misolda berilgan ifoda vositalarini qiyinlikning ortib borishiga qarab joylashtirishga harakat qiling. Har bir shaklning grammatik hodisalarni funksional mezonlarga ko'ra joylashtirish bo'yicha tavsiyaga ega bo'lasiz.

XULOSA

Pragmatik-funksional konsepsiyaga asosan faqat grammatik material taqsimoti o'zgaribgina qolmasdan, balki ayrim olingan mavzuga oid grammatikaga bo'lgan ehtiyoj ham o'zgaradi. Kundalik turmush sharoitiga oid mavzuda faol muloqot qilish uchun, ya'ni shu mavzuda so'zlash uchun nemis tilining barcha grammatikasini bilish shart emas. Masalan, suhbat chog'ida majhul nisbatni boshqa sodda shakllar orqali ham ifodalash mumkin, masalan, man olmoshi orqali.

ADABIYOTLAR RO'YXATI (REFERENCES)

1. Вахриддинова, М. Р. (2016). Эффективные методы предотвращения конфликтов в Высших учебных заведениях.

2. Rahimovna, B. M. (2020). THE LEXICOGRAPHICAL ASPECTS OF LEGAL TERMS IN GERMAN AND UZBEK LANGUAGES. *Oriental Art and Culture*, (V).
3. Raximovna, B. M., Farxodovna, K. D.J., Axmedovna, N. & Ibragimovich, .U. B. (2020) VOCABULARY RETENTION IN COGNITIVE THEORY. *Journal of Critical Reviews*, 7 (2), 402-404. doi:10.31838/jcr.07.02.78.
4. Zoyirova, D. A. (2018). Forming Discursive Competence of Law Students. *Eastern European Scientific Journal*, (6).
5. Dilsuz, Z. (2019). EFFECTIVE TEACHING OF THE ENGLISH LANGUAGE BASED ON THE COMMUNICATIVE-CUMULATIVE METHOD IN THE PROCESS OF EDUCATION USING MODERN TECHNOLOGIES. *Сўз санъати халқаро журнали*, 1(5).
6. Toshmatov, O & Abdijalilovna, D. (2020). Teaching EFL and ESP for Law. Activities and challenges during the covid-19 pandemic in Uzbekistan. *Solid State Technology*, 63(6), 8318-8325.
7. Black, Max (1962). “Metaphor”. In: Artunova, A.D. (ed). *Theory of Metaphor*, 153–172. Moscow: Progress.
8. Black, Max (1993). “More About Metaphor”. In: Ortony, A. (ed). *Metaphor and Thought*, 19–41. Cambridge: Cambridge University Press.
9. Cienki, Alan (2007). “Frames, Idealized Cognitive Models and Domains”. In: Geeraerts, D. (ed). *The Oxford handbook of cognitive linguistics*, 170–188. Oxford: Oxford University Press.
10. Collins COBUILD Advanced Learner’s English Dictionary.(2006). Glasgow:HarperCollins.
11. De Groot, G.R. (1996). Taal en Wetgeving: Op weg naar een elektronisch bestand van de Nederlandse Rechtstaal. *Regel Maat*, 4, 154 –162.
12. Hay, David John Mackenzie (2006). *Words and Phrases Legally Defined: Supplement 2006*. London: LexisNexis Butterworths
13. Johnson, Mark (2002). “Law Incarnate”, *Brook. L. Rev.*, 67, 949–953.
14. Kennedy, G. (1998). *An Introduction to Corpus Linguistics*. London/ New York: Longman.
15. Meyer, Charles F. (2002). *English Corpus Linguistics: An Introduction*. Cambridge: Cambridge University Press.
16. Mousavi, Miangah (2006). “Applications of Corpora in Translation”, *Translation Studies*, 12, 43–56.

-
17. Ametova, O., Ch, F., & Mamadayupova, V. (2019). THE THEME OF LIFE AND DEATH IN JK ROWLING’S BOOKS ABOUT ‘HARRY POTTER’. European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences Vol, 7(11).
18. Rozmatovna, A. O., & Fotima, A. CORE ELEMENTS OF FANTASY GENRE IN THE WORKS: “HARRY POTTER” BY JK ROWLING AND “RIDING A YELLOW GIANT” BY KHUDOYBERDI TUKHTABAEV. Zbiór artykułów naukowych recenzowanych., 24.
19. Dilsuz, Z. (2019). EFFECTIVE TEACHING OF THE ENGLISH LANGUAGE BASED ON THE COMMUNICATIVE-CUMULATIVE METHOD IN THE PROCESS OF EDUCATION USING MODERN TECHNOLOGIES. Сўз санъати халқаро журнали, 1(5).
20. Shokirovich, T. O., & Abdijalilovna, Z. D. (2020). Teaching EFL and ESP for Law. Activities and challenges during the covid-19 pandemic in Uzbekistan. Solid State Technology, 63(6), 8318-8325.

**ORIENTAL RENAISSANCE: INNOVATIVE, EDUCATIONAL,
NATURAL AND SOCIAL SCIENCES
SCIENTIFIC JOURNAL**

TABLE OF CONTENTS / MUNDARIJA

Baxriddinova Muyassarxon Raximovna // <i>Pragmatik-funksional konsepsiya. Pragmatik lingvistikaning ta'lim yo'nalishiga ta'siri ...</i>	5
Saidova Nozima // <i>"Garri Potter"—fentezi janrining eng mashhur namunasi</i>	11
Mamatqulov Shexroz O'tkir o'g'li // <i>Xitoy ierogliflari haqida umumiy ma'lumot ...</i>	19
Qodirova Gulnoraxon Olimjonovna, Muradov Rustam Muradovich // <i>Paxtani dastlabki ishlash texnologik jarayonida sifatli tola ishlab chiqarish yo'llarini o'rganish ...</i>	23
Тахир Бурханов // <i>Ёш ҳарбийларнинг маънавий ва мафкуравий онгини такомиллаштириш масалалари ...</i>	29
Ruzmatova Gulnoz Miraxrarovna // <i>Dekart va Paskal ratsional g'oyalaridagi o'xshashlik va farq ...</i>	35
Raximdjanova Dilnavoz Sunnat qizi // <i>Aflotun qarashlarida erkinlik tushunchasining tasnifi ...</i>	45
Adashboev Nuriddin Mexriddin o'g'li // <i>Voyaga yetmaganlar deviant xulq-atvor profilaktikasi ...</i>	56
Ismailov Berdiyori Rashidovich, Latipova Nodira Muxtarjonovna // <i>Ijtimoiy faollikning psixologik tavsifi ...</i>	61
Xoldorov Muhiddin, prof. Latipova Nodira // <i>Yoshlar orasida giyohvandlikning tarqalishi va uning profilaktikasi ...</i>	66
Azamova Kumush Salim qizi, Abduxalilov Abdulla // <i>Oilalarda ajralish va uning oqibatlari ...</i>	71
Igamberdieva Gulmira Botir qizi // <i>Ijtimoiy yetimlikni profilaktik oldini olish</i>	77
Taylaqova Zarifa Abdumalik qizi // <i>Bank kreditlari garov ta'minotini baholashni takomillashtirish yo'llari. ...</i>	82
Burxonova Zarina Baxodir qizi // <i>Translation is a self-portrait of the translator ...</i>	90
Sodiqova Shirin Baxtiyarovna // <i>Alisher Navoiy ijodida ta'lim-tarbiya va do'stlik masalalari ...</i>	94
Salayev Odil Suderovich // <i>Raqamli iqtisodiyot sharoitida O'zbekiston va Rossiya munosabatlari ...</i>	98
A.Azizqulov // <i>Alisher Navoiy e'tirof etgan iste'dod ...</i>	105